

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

УДК 37.018.51

ТКАЧОВА Наталія

д-р пед. наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

E-mail: Tkachna2015@ukr.net

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ СІЛЬСЬКИХ ШКІЛ В УКРАЇНІ: ВІД МАЛОКОМПЛЕКТНИХ ДО ОПОРНИХ

Анотація. У статті встановлено, що сьогодні відбувається перехід від малокомплектних шкіл до опорних, проте проблема здійснення такого переходу вимагає подальшого вивчення, всебічного аналізу та широкого публічного обговорення. Установлено, що окремі аспекти функціонування малокомплектних та опорних шкіл розкрито в публікаціях таких учених, як Л. Бенювська, О. Коберник, В. Мелешко, І. Осадчий, О. Савченко М. Степаненко та ін. Мета статті – висвітлити динаміку переходу в Україні від малокомплектних сільських шкіл до опорних, розкрити основні переваги та труднощі цього процесу.

Як з'ясовано в дослідженні, малокомплектна школа – це заклад освіти, в якому наповненість учнями всіх класів складає менше визначеної на державному рівні норми, тому деякі класи об'єднано, а деякі паралелі класів взагалі в ній можуть бути відсутні; опорна школа – новий за формою організації та структурою загальноосвітній навчальний заклад, що має декілька філій, забезпечує гідний рівень отримання учнями освіти та має сучасний рівень матеріально-технічного й кадрового забезпечення. У публікації визначено основні ознаки, принципи, типові переваги та недоліки роботи цих закладів. Доведено, що процес укрупнення маленьких сільських шкіл шляхом створення опорних закладів відкриває нові можливості для всіх учасників освітнього процесу.

На основі викладеного матеріалу в публікації зроблено висновок, що ідея про необхідність переходу від малокомплектних шкіл до опорних є на часі, а доцільність її реалізації на практиці не викликає сумніву. Проте здійснення такого переходу вимагає прийняття виважених рішень усіма учасниками освітнього процесу та представниками місцевої влади. У подальшому дослідженні планується вивчити й узагальнити передовий досвід зарубіжних шкіл-хабів.

Ключові слова: сільська малокомплектна школа, опорна школа, школа-хаб, укрупнення шкіл, динаміка розвитку.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах інтеграції освіти України в європейський простір значно актуалізується потреба в реформуванні вітчизняної школи відповідно до сучасних світових вимог. Одним із напрямів такого реформування є створення опорних шкіл, тобто шкіл-хабів, що виконують роль своєрідних освітніх «вузлів» для певної мережі шкіл-філій. На державному рівні планується, що створення цих шкіл дасть змогу закрити значну кількість малокомплектних закладів, де якість освіти є низькою, причому вони вимагають виділення на кожного учня набагато більших матеріальних коштів, ніж у звичайній школі.

Однак результати аналізу наукових публікацій, журнальних та газетних статей, анкетування батьків учнів малокомплектних шкіл та педагогів, які там працюють, свідчать про існування в українському суспільстві полярних поглядів щодо необхідності закриття малокомплектних шкіл за рахунок створення опорних закладів освіти. Тому проблема поступового переходу від малокомплектних до опорних шкіл вимагає подальшого вивчення, всебічного аналізу та широкого публічного обговорення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як встановлено в процесі наукового пошуку, на сьогодні існує багато доробок учених, що являють собою цінні джерела для подальшого вивчення порушеної проблеми. Зокрема, чільне місце серед них займають наукові праці, в яких висвітлено такі аспекти цієї проблеми:

- специфіку, основні переваги та труднощі організації освітнього процесу в сільських малокомплектних школах (О. Коберник, В. Кузь, В. Мелешко, І. Осадчий, Л. Прокопів, О. Савченко та ін.);

- шляхи та способи підготовки вчителів та студентів закладів вищої педагогічної освіти до роботи в малокомплектних школах (О. Біда, Л. Височан, В. Гончарук, О. Пінський, Н. Сірант, Д. Федяєв, Н. Шацька та ін.);

- концептуальні та організаційні підходи до створення в Україні опорних шкіл (Л. Бенюська, Н. Василенко, Р. Ковшова, М. Степаненко, Г. Шубак та ін.)

Оскільки фахівці висловлюють різні погляди щодо вирішення порушеної проблеми, вважаємо за доцільне їх проаналізувати та на підставі цього сформулювати власну точку зору з окресленого питання.

Формулювання цілей статті. Мета статті – висвітлити динаміку переходу в Україні від малокомплектних сільських шкіл до опорних, розкрити основні переваги та труднощі цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як визначено в дослідженні, малокомплектна школа – це заклад освіти, в якому наповненість учнями всіх класів складає менше визначеної на державному рівні норми, тому деякі класи об'єднано, а деякі паралелі класів взагалі в ній можуть бути відсутні. Варто також відзначити, що характерними ознаками такої школи є: малочисельність і нерівномірність наповнення класів; нестабільність їх поєднання; варіативність щорічного набору школярів; здійснення педагогом роботи одночасно з різновіковими групами учнів; необхідність взаємоузгодження форм і методів навчання, які використовуються в роботі з учнями різних класів та забезпечують виконання поставлених навчальних цілей [2; 4; 8].

Зазначимо, що на основі аналізу наукової літератури в попередній авторській публікації було висвітлено основні переваги та недоліки організації освітнього процесу в малокомплектних школах. Так, серед цих переваг названо такі: сприятливі передумови для індивідуалізації процесу навчання школярів; можливість здійснення педагогом постійного моніторингу перебігу та поточних навчальних досягнень кожного учня, а як наслідок – своєчасного діагностування причин появи в нього утруднень під час виконання завдань та при необхідності внесення своєчасних коректив в його діяльність; організація освітньої взаємодії між школярами різних класів, що дає змогу активізувати їхній дієвий взаємовплив один на одного; створення «сімейної» доброзичливої атмосфери на уроках, розбудова довірчих взаємовідносин між педагогом та учнями тощо. Також визначено, що типовими недоліками реалізації освітнього процесу в малокомплектних школах є такі: занадто висока вартість навчання учнів порівняно із звичайною школою; відсутність сучасного матеріально-технічного забезпечення процесу навчання; брак висококваліфікованих учителів; невідповідність умов перебування дітей у багатьох школах сучасним санітарно-гігієнічним умовам тощо [6, с.146-150].

Що стосується визначення поняття «опорна школа», то члени робочої групи дослідження «Функціонування опорних шкіл» трактують його як «новий за формою організації та структурою загальноосвітній навчальний заклад, що є осередком єдиного освітнього простору, забезпечує рівний доступ до якісної освіти усім особам, має сучасний рівень матеріально-технічного й кадрового забезпечення» [7]. Як підкреслюється в науковій літературі, однією з обов'язкових вимог до опорного закладу є наявність у нього не менше ніж трьох філій, причому

такими філіями можуть бути не тільки початкові школи, але й навчально-виховні комплекси (НВК) – заклади, що об'єднують у собі початкову школу та дитячий садок [1; 7].

У контексті порушеної проблеми доцільно навести сформульовані фахівцями основні принципи організації опорної школи: створення сучасного матеріально-технічного забезпечення цього закладу освіти, у тому числі обладнаних кабінетів і лабораторій; максимальна наближеність до місця проживання учня початкової школи, яка або входить безпосередньо до складу опорної школи, або є її філією; наявність якісної інфраструктури доріг і можливість організації підвезення школярів, учителів та інших шкільних працівників з різних населених пунктів та шкіл-філій; реорганізований заклад освіти є осередком єдиного освітнього простору, в якому дотримуються принципи державної освітньої політики та виконуються вимоги Державного стандарту до рівня освіченості учнів; надання можливостей для пониження ступеня або закриття наближених високовитратних малокомплектних шкіл; забезпечення рівного доступу до якісної освіти всім школярам, у тому числі з особливими освітніми потребами [1; 7]. Варто також нагадати, що деякі аспекти створення та функціонування опорної школи відображено в Положенні про освітній округ і опорний заклад освіти [3], що було затверджено в червні 2019 р.

Як цілком слушно наголошує М. Степаненко, процес укрупнення маленьких сільських шкіл шляхом створення опорних закладів відкриває нові можливості для всіх учасників освітнього процесу. Так, учні отримують можливості: отримання якісної шкільної освіти, що підвищує їхні шанси вступу до інститутів та університетів; вибору освітніх програм і профілю навчання; створення й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії для кожного школяра; активізації процесу власної соціалізації; створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов для навчання; забезпечення якісного харчування. Для представників педагогічного складу опорна школа забезпечує: роботою за фахом на повне навантаження, а як наслідок – зростання заробітної плати; створення передумов для постійного підвищення рівня професійної компетентності шляхом обміну передового досвіду, апробації нових освітніх технологій, залучення до планової післядипломної освіти та шкільної науково-методичної діяльності з викладання відповідних навчальних предметів та виховання учнів [5, с. 38].

Самі опорні школи отримують такі переваги: постійне оновлення змісту та організації освітнього процесу, впровадження інноваційних освітніх технологій; раціональне використання територіальних, фінансових, освітніх та викладацьких ресурсів; постійне покращення матеріально-технічної бази школи; стабілізацію наповнюваності класів

усіх паралелей у сільській місцевості; поліпшення роботи та умов розвитку дошкільних закладів; вирішення комплексу таких складних соціальних проблем, як ремонт доріг, що ведуть до опорної школи, створення автомобільного парку при школі тощо. Також підкреслимо, що створення опорних шкіл має такі позитивні наслідки для держави: якісне оновлення мережі шкільних закладів шляхом їх укрупнення, а як наслідок – зростання доходів у галузі освіти, недопущення зайвих витрат; формування учнів як мобільних, компетентних особливостей, які є патріотами своєї Батьківщини та які готові в майбутньому прикладати активні зусилля заради її процвітання [так само].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі викладеного зроблено висновок про те, що система опорних шкіл, що функціонують зі своїми філіями, має цілий ряд переваг (організаційно-освітніх, методичних, фінансових тощо) порівняно з малокомплектними школами, але в процесі створення таких шкіл виникає багато різних проблем та труднощів. Визначимо деякі з них.

Так, однією з проблем є те, що керівники місцевих органів самоврядування часто не проводять у сілах дієву роботу з батьками учнів і учителями та не наводять їм переконливих аргументів про недоцільність збереження більшості сільських малокомплектних шкіл. Більш того, деякі представники влади просто намагаються силовими методами перевезти обладнання шкіл (вагома частина якого було куплено за кошти батьків) в опорні школи та звітуватися про швидкість виконання поставлених завдань. Як наслідок таких дій, значна частина батьків та вчителів категорично не погоджується з ідеєю укрупнення шкіл, причому деякі опоненти навіть організують страйки.

Іншою проблемою переходу до навчання учнів в опорних школах є організація доставки учнів та вчителів до цих закладів. Зокрема, під час бесід з батьками деякі з них розповідали, що дороги до них пір не відремонтовані, що звичайно учнів возить тільки один автобус, тому якщо він ламається або хворіє водій, діти взагалі не можуть дістатися до школи. Батьки також хвилюються, що дощова осінь та сніжна холодна зима зробить такі поїдки взагалі небезпечними для пасажирів.

Суттєвими проблемами для опорних шкіл є також брак висококваліфікованих педагогів, сучасних науково-методичних та навчальних матеріалів, в яких би враховувалась специфіка організації освітнього процесу в цих закладах. Крім того, матеріально-технічна база опорних шкіл не завжди своєчасно оновлюється. Проблемою є також те, що у педагогічних закладах поки що не викладають спеціальних навчальних курсів, вивчення яких забезпечувало б підготовку майбутніх учителів до діяльності в таких школах.

Отже, можна підсумувати, що ідея про необхідність переходу від малокомплектних шкіл до опорних є на часі, а доцільність її реалізації на практиці не викликає сумніву. Проте здійснення такого переходу вимагає прийняття виважених рішень усіма учасниками освітнього процесу та представниками місцевої влади. Це насамперед передбачає, що не можна допускати переведення учнів в опорну школу, якщо перед цим не вдалося вирішити всі питання, що забезпечують нормальні умови для життєдіяльності та навчання кожної дитини. У подальшому дослідженні планується вивчити й узагальнити передовий досвід зарубіжних шкіл-хабів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беновська Л. Я. **Формування опорних шкіл в умовах реформування місцевого самоврядування.** *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* 2016. Вип. 2. С. 32-37.
2. Побірченко Н. С. Малокомплектна школа : сучасний вимір. URL: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/10/visnuk_10.pdf.
3. Положення про освітній округ і опорний заклад освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2019 р. № 532. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2019-p?fbclid=IwAR2rOWI_YtjCVjDncqn8lNKODZ7XMnSu_gydG3rUFFPMDTLicqO1QzWCSS4#n78.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підруч. К., 1997. 416 с.
5. Степаненко М. І. Укрупнення шкіл у XXI столітті : переваги і втрати. *ПостМетодика.* 2016. № 2 (125). С. 35-40.
6. Ткачова Н. О. Реалізація освітнього процесу в сучасній вітчизняній малокомплектній школі : основні переваги та недоліки. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. ст. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. 2019. № 46. С. 143–154.
7. Функціонування опорних шкіл (за результатами опитування директорів опорних шкіл. URL: <http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/5.pdf>.
8. Шацька Н. М. Розвиток україномовної культури вчителя малокомплектної школи в системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2013. 19 с.
Стаття надійшла до редакції 06.06.2019.

ТКАЧЕВА Наталия

д-р пед. наук, профессор, профессор кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы, Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды

ул. Валентиновская, 2, г. Харьков, Украина, 61000

E-mail: Tkachna2015@ukr.net

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННЫХ СЕЛЬСКИХ ШКОЛ В УКРАИНЕ: ОТ МАЛОКОМПЛЕКТНЫХ К ОПОРНЫМ

В статье установлено, что сегодня происходит переход от малокомплектных школ к опорным, однако проблема осуществления такого перехода требует дальнейшего изучения, всестороннего анализа и широкого публичного обсуждения. Установлено, что отдельные аспекты функционирования малокомплектных и опорных школ раскрыто в публикациях таких ученых, как Л. Беновская, А. Коберник, В. Мелешко, И. Осадчий, А. Савченко, М. Степаненко и др. Цель статьи – осветить динамику перехода в Украине от малокомплектных сельских школ к опорным, раскрыть основные преимущества и трудности этого процесса.

Как установлено в исследовании, малокомплектная школа – это учебное заведение, в котором наполненность учениками всех классов составляет менее определенной на государственном уровне нормы, поэтому некоторые классы объединены, а некоторые параллели классов вообще в ней могут отсутствовать; опорная школа – новое по форме организации и структуре общеобразовательное учебное заведение, имеющее несколько филиалов, обеспечивающее достойный уровень получения учащимися образования и имеющее современный уровень материально-технического и кадрового обеспечения. В публикации определены основные признаки, принципы, типичные преимущества и недостатки работы этих учреждений. Доказано, что процесс укрупнения маленьких сельских школ путем создания опорных заведений открывает новые возможности для всех участников образовательного процесса.

На основе изложенного материала в публикации сделан вывод, что идея о необходимости перехода от малокомплектных школ к опорным является актуальной, а целесообразность ее реализации на практике не вызывает сомнения. Однако осуществление такого перехода требует принятия взвешенных решений всеми участниками образовательного процесса и представителями местной власти. В дальнейшем исследовании планируется изучить и обобщить передовой опыт зарубежных школ-хабов.

Ключевые слова: сельская малокомплектная школа, опорная школа, школа-хаб, укрупнение школ, динамика развития.

ТКАЧОВА Nataliia

Doctor of Pedagogical Sciences, professor, professor of General Pedagogy Department and the Pedagogy of Higher School, H. S. Skovroda Kharkiv National Pedagogical University

Valentynivska St, 2, Kharkiv, Ukraine, 61168

E-mail: Tachna2015@ukr.net

THE DEVELOPMENT DYNAMICS OF MODERN RURAL SCHOOLS IN UKRAINE: FROM UNDER-FILLED SCHOOLS TO HUB-SCHOOLS

Summary. The article defines that there is a transition from smaller with lower capacity schools to HUB-schools nowadays. The article identifies the essence of these education institutions, determines their main features, principles, typical advantages and disadvantages. It has been proven that the process of small rural schools consolidation by means of establishment of supporting institutions creates new opportunities for all participants in the educational process. However, the implementation of such transition requires from all specialists, involved in this process, to make informed decision.

Keywords: under-filled rural school, HUB-school, school consolidation, development dynamics.

Abstract. Introduction. The article defines that there is a transition from smaller with lower capacity schools to HUB-schools nowadays, but the problem of such transition requires further study, comprehensive analysis and wide public discussion.

Analysis of publications. It has been found out that some aspects of functioning of small-scale and HUB- schools are disclosed in the publications of such scientists as: L. Benovskaya, O. Kobernyk, V. Meleshko, I. Osadchy, O. Savchenko, M. Stepanenko and others. As far as the scientists express different points of view on the solution of the problem, it has been concluded that it is advisable to carry out the analysis on the basis of this presentation of our own point of view on the outlined issue.

The purpose of the article is to highlight the transition dynamics from under-filled rural schools to HUB- schools as well as to reveal the main advantages and difficulties of this process in Ukraine.

Results. According to the study, a smaller school with lower capacity is an educational institution where total amount of pupils is less than the required one at a national level, so some classes are combined and some class parallels may be missing. Conversely, a HUB- school is a new general-purpose educational institution with a certain structure and format, which has certain branches, moreover, it provides a decent level of education for students as well as it has the modern level of logistics and human resources support. The publication identifies the main features, principles, typical advantages and

disadvantages of these institutions. It has been proven that the process of small rural schools consolidation by means of establishment of supporting institutions creates new opportunities for all participants in the educational process.

Conclusion. Based on the material represented in the article, it is determined that the idea of the transition from small-scale schools to HUB-schools is considered to be factual, and the feasibility of its implementation in practice is definite. However, implementation of this transition requires informed decision made by all participants in the educational process as well as by local authorities. In the further research, it is planned to study and summarize the best practices of foreign HUB-schools.

Keywords: rural unfiled school, HUB- school, school consolidation, development dynamics.

REFERENCES

1. Benovska L. Ja. Formuvannja opornih shkil v umovah reformuvannja mistseвого samovrjaduvannja. *Sotsialno-ekonomichni problemi suchasного periodu Ukraini*. 2016. Vip. 2. S. 32-37.
2. Pobirchenko N. S. Malokomplektna shkola : suchasnij vimir. URL: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/10/visnuk_10.pdf.
3. Polozhennja pro osvitnij okrug i opornij zaklad osviti (zatverdzheno postanovju Kabinetu Ministriv Ukraїni vid 19 chervnja 2019 r. № 532. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2019-p?fbclid=IwAR2rOWI_YtjCVjDncqn8lNKODZ7XMnSu_gydG3rUFPMDTLicqO1QzWCSS4#n78.
4. Savchenko O. Ja. Didaktika pochatkovoї shkoli : pidruch. K., 1997. 416 s.
5. Stepanenko M. I. Ukrupnennja shkil u HHI stolitti : perevagi i vtrati. *PostMetodika*. 2016. № 2 (125). S. 35-40.
6. Tkachova N. O. Realizatsija osvitn'ogo protsesu v suchasnij vitchiznjanij malokomplektnij shkoli : osnovni perevagi ta nedoliki. Teorija ta metodika navchannja ta vihovannja : zb. st. Har. nats. ped. un-tu imeni G. S. Skovorodi. 2019. № 46. S. 143–154.
7. Funktsionuvannja opornih shkil (za rezul'tatami opituvannja direktoriv opornih shkil. URL: <http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/5.pdf>.
8. Shatska N. M. Rozvitok ukrainomovnoї kulturi vchitelja malokomplektnoї shkoli v sistemi pisljadiplomnoї pedagogichnoї osviti : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Harkiv, 2013. 19 s.

(переклад англійською – авторський)